ILMATIETEEN LAITOS

LAUSUNTO

22.2.2021 Dnro 20/020/2021

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta *pyytää kokoukseensa ke 24.2.2021 klo 9.00 kirjallisen asiantuntijalausunnon valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittiseen selontekoon "Ilmastonmuutos ja Suomen turvallisuus" -hankkeen näkökulmasta hankkeen edustajilta*

Asia: VNS 4/2020 vp Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko

Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko

Kirjallinen asiantuntijalausunto valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittiseen selontekoon "Ilmastonmuutos ja Suomen turvallisuus" -hankkeen Ilmatieteen laitoksen tutkijoilta.

Selonteko tarkastelee turvallisuutta useiden tunnistettujen globaalien muutostekijöiden kautta. Tämä lausunto keskittyy ilmastonmuutoksen turvallisuuspoliittisiin näkökulmiin.

Lausunnossa viitataan ilmastonmuutoksen seurauksiin, joista aiheutuu vakavia turvallisuusuhkia mm. luonnononnettomuuksien sekä veden kiertokulun ja ekosysteemien muutosten horjuttaessa ympäri maailmaa ihmisyhteisöjen perusedellytyksiä kuten ruokaturvaa, terveyttä, elinkeinoja ja turvallisuutta. Ilmastonmuutosta kutsutaan pirulliseksi tai viheliäiseksi ongelmaksi (wicked problem), johon ihmiskunnan tulee pikaisesti löytää ratkaisuja jotka muuttavat globaalissa mittakaavassa energian tuotantoa ja kulutusta, maankäyttöä, taloutta sekä ihmisten käyttäytymistä. Lausunnossa esitetään, miten Suomi tukee globaalia siirtymää hiilineutraaleihin ja ilmastokestäviin yhteiskuntiin, mutta nopeaan ja radikaaliin siirtymään liittyviä turvallisuusvaikutuksia ei juurikaan käsitellä.

Ilmastonmuutoksen aiheuttamat siirtymäriskit

Selonteossa on suurempi tarve erotella ilmastonmuutoksen aiheuttamat riskit, ja ilmastonmuutoksen hillinnästä ja siihen sopeutumisesta aiheutuvat **siirtymäriskit.** Pariisin ilmastosopimuksen mukaiset tavoitteet ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi edellyttävät energiamurrosta ja siirtymää fossiilisista polttoaineista vähähiilisiin

energiamuotoihin. Energia on keskeinen osa ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ja siksi tähän siirtymään liittyvät uhat tulisi huomioida paremmin.

Nyt selonteossa on huomioitu lähinnä, miten ilmastonmuutos itsessään vaikuttaa elinympäristöihin ja siten myös ulkopoliittisiin asetelmiin sekä toisaalta muuttoliikkeisiin keinona sopeutua ilmastonmuutokseen. Siirtymäriskeihin liittyvä kehitys huomioidaan vain hyvin lyhyesti sivulla 8: *"Samalla fossiilisten polttoaineiden kysynnän väheneminen muuttaa voimatasapainoa, mikä voi aiheuttaa taloudellista ja poliittista epävakautta."*

Etenkin pidemmällä aikaskaalalla ilmastonmuutoksen aiheuttamat uhat ovatkin erittäin merkittäviä, mutta lyhyellä aikavälillä myös ilmastopolitiikkaan liittyvät siirtymäriskit voivat aiheuttaa haasteita Suomelle. Tämän vuoksi myös sivun 36 otsikko *"Tuotamme turvallisuutta ilmastonmuutoksen hillinnällä"* on osittain ongelmallinen, koska ilmastonmuutoksen hillintä voi muuttaa turvallisuusympäristöä myös huonommaksi.

Siirtymä vähähiiliseen energiajärjestelmään ja fossiilisten polttoaineiden globaalin kysynnän väheneminen heikentää etenkin valtioita ja alueita, joilla on paljon taloudellisia intressejä fossiilisiin polttoaineisiin liittyen. Energiasiirtymään liittyy ulko- ja turvallisuuspoliittisia haasteita sen eri vaiheissa. Hiilivetyjä tuottavat valtiot ja toimijat kenties pyrkivät hidastamaan tai estämään siirtymän toteutumista, mikä saattaa tarkoittaa niin taloudellista kuin strategista vaikuttamista erilaisten hybridivaikuttamiskeinojen kautta. Siirtymän toteutumisen jälkeen fossiilisista polttoaineista riippuvaiset valtiot voivat ajautua sisäisiin ongelmiin ja jännitteisiin, jos ne eivät kykene rakentamaan korvaavaa taloudellista tuotantoa. Nämä sisäiset ongelmat voivat heijastua myös Suomeen.

Energiamurroksen merkitystä tulisi huomioida enemmän esimerkiksi s. 18 kohdassa *"Ilmastonmuutoksen seuraukset vaikuttavat yhä enemmän (Lähi-Idän ja persianlahden) alueen kehitykseen*." lisäten, että ilmastonmuutoksen lisäksi myös siirtymä pois fossiilisista polttoaineista vaikuttaa alueen kehitykseen. Energiapolitiikan merkitystä ei myöskään mainita s. 20 koosteessa erilaisista laajan turvallisuuden osa-alueista: *"Suomi tarkastelee turvallisuutta laajasta näkökulmasta, jossa huomioidaan sotilaallisten uhkien, suurvaltojen välisen kilpailun ja hybridivaikuttamisen lisäksi nyt näköpiirissä olevien globaalien haasteiden, kuten ilmastonmuutoksen, terveysuhkien, ihmisoikeus-loukkausten, muuttoliikkeen, talouskriisien, eriarvoisuuden*

lisääntymisen, terrorismin ja kansainvälisen rikollisuuden vaikutukset turvallisuuteen."

Siirtymäriskien huomioimisen puute on merkittävää etenkin selonteon Venäjää koskevassa käsittelyssä. Venäjä on taloudellisesti hyvin riippuvainen fossiilisesta energiasta. Noin kolmannes valtion tuloista ja yli puolet vientituloista perustuvat öljylle ja maakaasulle (Simola & Solanko 2017). Lisäksi suurin osa Suomessa käytettävistä fossiilisista polttoaineista sekä ydinpolttoaineesta tulee Venäjältä. Ilmastonmuutoksen hillinnän suhteen Suomella on siis Venäjän kanssa haastava ulko- ja turvallisuuspoliittinen asetelma. Yhtenä Suomen ja Euroopan ulko- ja turvallisuuspoliittisena intressinä onkin huomioida ilmastonmuutoksen hillitsemisen vaikutukset Venäjään ja mahdollisesti jopa tukea sitä energiapoliittisessa siirtymässä. (Sipilä ym. 2017.)

Ilmastonmuutoksen aiheuttamat riskit sekä siirtymäriskit kytkeytyvät toisiinsa. Kunnianhimoisen ilmastopolitiikan alla siirtymäriskien merkitys kasvaa. Toisaalta jos ilmastonmuutoksen nopea hillintä epäonnistuu, niin ilmastonmuutoksen vaikutukset ja siihen liittyvät turvallisuusuhat voimistuvat, kuten IPCC:n 1,5-asteen raportissa nostetaan esiin (IPCC 2018). Kokonaisuudessaan on siis merkittävä puute huomioida ilmastonmuutoksen hillintä ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa *ainoastaan* turvallisuutta edistävänä asiana. Olisi hyvä pohtia laajemmin turvallisuusvaikutuksia ja miten niihin tulisi vastata, jos hillintäpolitiikka epäonnistuu eikä hillintätavoitteita saavuteta ajoissa, tai tavoitteet saavutetaan mutta merkittäviä siirtymäriskejä toteutuu

tutkija Sanna Erkamo
sanna.erkamo@fmi.fi

ryhmäpäällikkö Heikki Tuomenvirta
heikki.tuomenvirta@fmi.fi

Sään ja ilmastonmuutosten vaikutustutkimus
Meteorologian ja meritieteen tutkimusohjelma
Ilmatieteen laitos

Lähteet:

IPCC, 2018: Summary for Policymakers. In: Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty [Masson-Delmotte, V., P. Zhai, H.-O. Pörtner, D. Roberts, J. Skea, P.R. Shukla, A. Pirani, W. Moufouma-Okia, C. Péan, R. Pidcock, S. Connors, J.B.R. Matthews, Y. Chen, X.

Zhou, M.I. Gomis, E. Lonnoy, T. Maycock, M. Tignor, and T. Waterfield (eds.)]. World Meteorological Organization, Geneva, Switzerland, 32 pp.

Simola, H., & Solanko, L. (2017). Katsaus Venäjän öljy- ja kaasusektoriin. Suomen Pankki, BOFIT

Sipilä, O., Lyyra S., Semkin, N., Patronen, J., Kaura, E., Sipilä, E., Kopra, J., Tynkkynen, V., Pynnöniemi, K., ja Höysniemi, S., (2017). Energia, huoltovarmuus ja geopoliittiset siirtymät. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 79.